

Kalle Michelsen

NERO JA HÄNEN OPPILAANSA

A.I. Virtanen ei kirjoittanut oma-elämäkertansa, ei vaikka sitä häneltä useasti tivattiinkin. Virtanen tosin kertoi elämästään nauhalle haastattelussa, jota juonsi hänen läheisin työtoverinsa tohtori Henning Karström. Nauhoitus tehtiin kuitenkin liian myöhään. Kuolemantauti oli ehtinyt jo nakertaa Virtasen voimia ja haastattelun sisältö jäi katkonaiseksi.

Miksi Virtanen ei halunnut tallentaa omaa elämäntarinaansa? Oliko synnä muut kiireet, erityisesti jatkuva himo tutkimukseen ja uuden tiedon tuottamiseen? Vai oliko hänen oma persoonansa, työtapansa ja ihmissuhteensa lopulta kiertyneen niin monimutkaiselle vyyhdille, ettei maestro pystynyt hahmottamaan niistä yhtä yhtenäistä kokonaisuutta? Näihin kysymyksiin ei saada enää Virtasen henkilökohtaista vastausta, joten ainoa mahdollisuus on turvautua muistelmiin ja tutkijoiden tulkintoihin suuren tiedemiehen elämästä.

Virtasen oppilaat ja työtoverit ovat koonneet juhlavuoden kunniaksi muistelmateoksen 'A.I. Virtanen. Työtovereiden silmin'. Teokseen on saatu 24:n mukana olleen henkilön lyhyet tai pitemmät muistelot Virtasesta. Teos on huolellisesti laadittu, taitettu ja painettu, minkä lisäksi Virtasta tarkastellaan ilahdutta-

van monesta eri näkökulmasta. Teos pohtii Virtasta tutkijana, opettajana, johtajana, ystävänä ja työtoverina. Kuin yhteisestä sopimuksesta lähestymistavat ovat poikkeuksetta kohteliaan kunnioittavat. Virtanen nousee esiin teoksesta juuri sellaisena, kuin hän kuvauksista päätellen oli Biokemiallisessa tutkimuslaitoksessa, Valion laboratoriossa, Teknillisessä korkeakoulussa ja Helsingin yliopistossa. Hän oli itsestään selvä suuri johtaja, jota kyllä saattoi lähestyä, mutta aina tietyn välimatkan päästä. Vaikka kritiikiton lähestymistapa hämärtää todellista kuvaa Virtasesta, valinta on ymmärrettävä. Tuskin uskollisilta oppilailta ja työtovereilta voidaan vaatia jälkikäteistä tuomiota.

Muistelmateos kuvaa hyvin, kuinka A.I. Virtanen rakensi oman tieteellisen valtakuntansa itsenäiseen Suomeen. Sen keskipisteenä oli tiede ja erityisesti biokemia. Virtanen toi tämän uuden tieteenhaaran Suomeen ja hän myös otti vastuulle sen juurruttamisen suomalaiseen tiedemaailmaan. Tässä tehtävässä hän onnistui täydellisesti. Virtanen ehti elinaikanaan perustaa kaksi tutkimuslaitosta (Valio ja Biokemiallinen tutkimuslaitos), kouluttaa kymmenittäin tohtoreita, vakiinnuttaa kaksi akateemista oppituolia ja luoda tutkimustradition, jota arvostettiin kaikkialla maailmassa. Tällaiseen saavutukseen ei Suomessa kovinkaan moni henkilö ole pystynyt. Kaiken ohessa hankittu Nobelin-palkinto näyttää lopultakin, ainakin muistelmateoksen mukaan, varsin vähäiseltä

Jorma K. Miettinen, Tor-Magnus Enari ja Marjatta Kivimäki-Majanen (toim.),
A.I. Virtanen. Työtovereiden silmin.
Kemian Kustannus Oy
Jyväskylä 1994, s. 196.

saavutukselta. Tärkeämpää oli tutkimus ja tulokset eli 'työ ihmiskunnan hyvinvoinnin edistämiseksi'.

Virtanen ei kuvia kumartanut. Olipa hänellä vastassaan presidentti, pääministeri tai Valion pääjohtaja, Virtanen puhui aina mitä hän ajatteli. Arrogantti käytös toi hänellä runsaasti vihamiehiä, mutta huomattavasti enemmän vaikutusvaltaa ja toimintaedellytyksiä. Ilman kovapäistä otetta Virtanen tuskin olisi onnistunut lyömään itseään ja tutkimusalaansa läpi Suomen jähmeässä tiedemaailmassa.

Virtanen ei myöskään pelännyt tieteen ja teknologian välistä moraalista raja-aitaa. Päinvastoin. Hänelle kaikki keinot olivat luvallisia, kun tavoitteena oli kunnianhimoinen tieteellinen tutkimus. Tämän periaatteen mukaisesti luotiin AIV- innovaatiot ja hankittiin rahoitus ja taustatuki Virtasen hankkeille. Itse omassa mielessään Virtanen oli kuitenkin ennen kaikkea luonnontieteilijä, eikä insinööri. Käytännössä tämä raja kuitenkin mureni, viimeistään laboratorion seinien sisäpuolella.

Muistelmateos välttää etsimästä konflikteja, vaikka niitä tunnetusti oli Virtasen laboratoriossa. Samoin teoksessa ei juurikaan pohdita Virtasen johtamistapoja ja niiden vaikutusta tutkimushenkilökunnan mielenterveyteen. Sen sijaan työtoverit korostavat Virtasen omaa periaate eli työtä ja lojaalisuutta. Virtasen kunniaksi on sanottava, että hän tuskin vaati muilta enempää kuin itseltään. Eri asia sitten on, että hän itse eli käytännössä 24 tuntia työnsä ääressä, varsinkin sen jälkeen, kun perhe muutti asumaan Biokemiallisen tutkimuslaitoksen yläkertaan. Muis-

telmateoksen kirjoittajat ovat kaikki sopeutuneet aikanaan tähän spartalaiseen järjestelmään. Valitettavasti teoksesta puuttuu niiden puheenvuoro, jotka putosivat kerkasta.

Virtasen periaatteita ei kannata kuitenkaan paheksua. Tiede on kovaa peliä ja Virtanen pelasi oikeilla säännöillä. Työtahti Valion laboratoriossa ja Biokemiallisessa tutkimuslaitoksessa oli yhtä kovaa kuin muissa maissa, ja pysyäkseen kansainvälisen kilpailun kärjessä Virtasen oli ruoskittava itseään ja työtovereitaan entistä kunnianhimoisempiin suorituksiin. Ehkä tämä on muistelmateoksen suurin opetus tämän päivän tieteenharjoittajille, jotka mieluusti pohjivat työaikoja, lomaltapaluurahoja ja vakituisia eläkevirkoja. Kuten Virtanen useasti sanoi, tiede on intohimo ja siihen on suhtauduttava intohimoisesti.

Kuka oli A.I. Virtanen? Muistelmateoksen runsaasta annista huolimatta A.I. Virtanen jää edelleen mysteerioksi. Hänen persoonansa on tavallaan etäinen, eivätkä työtoverit edes pyri syvällisesti pohtimaan Virtasen aatemaailmaa. Muistelmateos tukee kuitenkin hyvin Matti Heikosen kaksiosaista elämäkertaa, joissa Virtasta katsotaan lähinnä tutkijan näkökulmasta.

A.I. Virtasen suuresta elämästä on nyt saatu kaksi alustavaa läpileikkausta. Paljon jää kuitenkin edelleen tutkimatta. Tulevaisuudessa kiinnitetään varmasti enemmän huomiota Virtasen tieteen sisällöllisiin ongelmiin ja niiden yhteiskunnalliseen vaikutukseen. Samoin Virtasen tiedepoliittinen ajattelu ja toiminta Suomen tutkimusjärjestelmän kehittäjänä ansaitsee vielä laajan kokonais selvityksen.